

2026). *Statistics Explained*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics

5. Directive (EU) 2024/1712 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 amending Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. *OJ L*. 24.6.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1712/oj/eng>

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

7. Верховний Суд. Постанова ККС ВС щодо кваліфікації дій особи як торгівлі людьми з використанням уразливого стану потерпілих (02.02.2022). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1249695/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-68>

ПРО ПОНЯТТЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ У ВІЙСЬКОВІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ

Калюга Каріна Вікторівна

доктор юридичних наук, професор,

*в.о. завідувача кафедри кримінального права, процесу та
криміналістики Інститут економіки та права*

Класичного приватного університету

м. Запоріжжя, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8247-2324>

Поняття особи злочинця традиційно посідає центральне місце у криміналістиці, оскільки саме через призму її властивостей здійснюється реконструкція механізму злочину, формування слідчих версій та визначення напрямів розслідування. У військовій криміналістиці значення цієї категорії істотно посилюється, що зумовлено специфікою військових правопорушень, які у ряді випадків можуть набувати ознак воєнних злочинів у розумінні міжнародного кримінального права [5].

У загальнотеоретичному розумінні особа злочинця визначається як система соціальних, фізико-біологічних і психологічних властивостей індивіда, які у своїй сукупності обумовлюють вчинення кримінального правопорушення та відображаються у навколишньому середовищі у вигляді матеріальних і ідеальних слідів. Такий підхід є методологічною

основою для криміналістичного аналізу та відповідає сучасним уявленням про інтегративний характер особистості [9–10].

Разом з тим, у військовій криміналістиці поняття особи злочинця набуває додаткового змісту, оскільки включає не лише загальні криміналістичні характеристики, а й специфічні риси, зумовлені військовою службою, зокрема: наявність військово-професійної підготовки; сформовані навички поведіння зі зброєю та технікою; включеність у систему військової дисципліни та субординації; перебування в умовах підвищеного психоемоційного навантаження; вплив бойової обстановки або умов воєнного стану.

У цьому контексті особу злочинця у військовій криміналістиці доцільно визначити як сукупність індивідуальних властивостей військовослужбовця або іншої особи, залученої до військової діяльності, що проявляються у процесі підготовки, вчинення та приховування злочину і відображаються у системі криміналістично значущих слідів.

Особа злочинця у військовій криміналістиці – це інтегрована система соціальних, психофізіологічних, професійно-військових та ситуаційно-обумовлених характеристик суб'єкта, які формуються в умовах військового середовища та відображаються у механізмі вчинення кримінального правопорушення, залишаючи матеріальні й ідеальні сліди, придатні для їх криміналістичного пізнання.

Специфічними детермінантами формування такої особи військового злочинця, є: жорстка ієрархічність та підпорядкування; наявність бойового досвіду; десенсибілізація (зниження чутливості) до насильства; стресові та посттравматичні стани (ПТСР); легкий доступ до зброї; колективна психологія (ефект групи, “бойового братерства”) [1–2].

Таким чином => військовий злочинець ≠ звичайний злочинець.

Важливою методологічною основою дослідження особи злочинця є концепція криміналістичного портрета, яка дозволяє моделювати властивості невстановленої особи на основі аналізу слідової картини. Як обґрунтовано у дисертаційному дослідженні, криміналістичний портрет слід розуміти як систему відомостей про соціальні, фізико-біологічні та психологічні властивості особи, що формується в результаті комплексного аналізу матеріальних та ідеальних джерел інформації [10].

На відміну від вузького поняття «психологічного портрета», криміналістичний портрет охоплює ширший спектр характеристик, включаючи: поведінкові патерни; професійні навички; спосіб дії (*modus operandi*); особливості використання знарядь злочину; взаємодію з обстановкою місця події. У військовій сфері це набуває особливої

ваги, оскільки спосіб вчинення злочину безпосередньо пов'язаний із військовою підготовкою особи, характер слідів часто відображає спеціальні знання (тактика, інженерна підготовка, володіння зброєю) та поведінка злочинця визначається умовами бойової обстановки та службовими обов'язками [3; 7; 10].

З урахуванням цього, формування криміналістичного портрета у військовій криміналістиці доцільно здійснювати за поетапною моделлю:

- первинний (прогнозований) рівень – побудова ймовірнісних характеристик на основі аналізу місця події;
- уточнюючий рівень – доповнення портрета фактичними даними (показання, експертні висновки);
- інтегрований рівень – поєднання достовірної та ймовірнісної інформації у єдину модель.

Джерелами формування відомостей про особу злочинця виступають:

- матеріальна обстановка місця події;
- сліди використання зброї та військової техніки;
- предмети злочинного посягання;
- ідеальні сліди (показання свідків, потерпілих, очевидців);
- особа потерпілого;
- ознаки інсценування або негативні обставини [6; 8].

Особливістю особи військового злочинця є наявність специфічних криміналістично значущих навичок: володіння зброєю, тактичне мислення, навички маскуванню, орієнтування на місцевості, використання спеціальних засобів. Це пов'язує: особу, спосіб злочину та слідову картину.

Зазначимо, що особливе місце у військовій криміналістиці посідає категорія озброєного злочинця, яка, як обґрунтовано у дослідженні, має системний характер і визначається як взаємодія елементів «особистість + зброя». У військовому середовищі ця взаємодія ускладнюється професійною підготовкою, що значно підвищує ефективність злочинної діяльності та ускладнює її розкриття. З огляду на це, особа військового злочинця характеризується: наявністю спеціальних навичок (стрілецьких, інженерних, тактичних); здатністю планувати злочин з урахуванням військової обстановки; підвищеним рівнем адаптації до стресових ситуацій; використанням службових повноважень або доступу до ресурсів. Воно поєднує загальні криміналістичні підходи з урахуванням специфіки військової діяльності та виступає ключовим елементом: побудови криміналістичних версій; організації розслідування; прогнозування поведінки злочинця; розробки заходів протидії військовим правопорушенням. Взагалі, у військовій криміналістиці властивості

особи злочинця мають підвищений ступінь відображення у слідовій картині, оскільки професійні навички військовослужбовця детермінують спосіб вчинення злочину, характер використання зброї та поведінку після його вчинення [3–4; 8].

Умови бойових дій можуть спричиняти ситуаційну трансформацію особистості, за якої нормативні моделі поведінки заміщуються девіантними, що має безпосереднє значення для формування кримінальної поведінки. Разом з тим, можна виділити окремо типи військових злочинців, це: дезорганізовані (стресові, імпульсивні), професійно-деформовані, корисливі (зловживання владою, мародерство), ідеологічно мотивовані та адаптовані до насильства (бойові) [1–2].

Таким чином, поняття особи злочинця у військовій криміналістиці має комплексний, багаторівневий і міждисциплінарний характер (військова психологія, кримінологія, поведінковий аналіз тощо). Взагалі, у сучасних умовах воєнного стану в Україні значення дослідження особи злочинця у військовій криміналістиці суттєво зростає, оскільки дозволяє не лише ефективніше розкривати злочини, але й формувати науково обґрунтовані підходи до їх попередження. Криміналістичний портрет у військовій криміналістиці набуває розширеного змісту, оскільки включає не лише загальні характеристики особи, а й її військово-професійні компетенції, досвід участі в бойових діях, рівень дисципліни та психологічну стійкість. Вивчення особи військового злочинця має не лише ретроспективне, а й прогностичне значення, дозволяючи моделювати його подальшу поведінку, можливість повторного вчинення злочинів та способи протидії розслідуванню.

Література:

1. American Psychiatric Association Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). 5th ed. Washington, DC, 2013. 947 p.
2. Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. 464 p.
3. Brent E. Turvey B. E. Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. 4th ed. London : Academic Press, 2011. 728 p.
4. Eurojust. Prosecuting War Crimes in EU Member States: National Practices and Challenges. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. 72 p.
5. International Criminal Court. Elements of Crimes. The Hague : International Criminal Court, 2011. 130 p.
6. International Criminal Court. Regulations of the Office of the Prosecutor. The Hague : International Criminal Court, 2013. 76 p.

7. Richard N. Kocsis R. N. Criminal Profiling: Principles and Practice. Totowa : Humana Press, 2006. 368 p.

8. United Nations. The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016). New York : United Nations, 2016. 68 p.

9. Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 32 с.

10. Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 474 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-69>

ВІЙСЬКОВА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ ПОТРЕБУЄ ВІДНОВЛЕННЯ І ПІДТРИМКИ: ІСТОРІЯ І РЕАЛЬНІСТЬ

Карпенко Микола Іванович

доктор юридичних наук, доцент,

головний науковий співробітник

*Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

м. Київ, Україна

Стан військового правопорядку з 2014 р. і до нині свідчить про зростання військової злочинності, яка досягла таких розмірів, що є небезпечним фактором і цілком обґрунтовано загрожує военній безпеці України. Зокрема, за результатами 2025 р. спостерігається криза військової дисципліни та інституційної неспроможності у військовій сфері, в зв'язку з чим Офіс Генерального прокурора в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення (форма № 1) інформацію про військові кримінальні правопорушення, що передбачені розділом XIX Особливої частини КК, не розкриває, передбачивши її (інформацію) лише для службового користування, як таку, що може негативно вплинути на стан обороноздатності держави. Разом з тим незадовільна правоохоронна діяльність у військовій сфері протягом тривалого часу свідчить про необхідність її подальшого удосконалення.